

УДК 316.472.45(045)

О. М. Скібіцький

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ, МЕНЕДЖЕРІВ І ВИКОНАВЦІВ

Розкрито значення соціалізації особи у формуванні її соціальної відповідальності та усвідомленні групових та індивідуальних норм поведінки, визначено соціальну відповідальність як стійку особистісну властивість менеджера. Ключові слова: соціалізація, соціальна відповідальність, інтернальність особистості, екстернальність особистості.

Раскрыто значение социализации личности при формировании ее социальной ответственности и осознании групповых и индивидуальных норм поведения, социальная ответственность определена как стойкое личностное свойство менеджера. Ключевые слова: социализация, социальная ответственность, интернальность личности, экстернальность личности.

The value of socialization of person is exposed in forming of it social responsibility and awareness of group and individual codes of conduct, certainly social response as proof personality property of manager. Keywords: socialization, social responsibility, internality of personalities, externality of personalities.

Постановка проблеми. Сучасне українське суспільство характеризується доленосними трансформаціями в усіх його сферах: у політиці – це перехід від тоталітаризму до демократії, в економіці – від адміністративно-командної системи до ринкових відносин, у житті кожної окремої людини – перетворення її з „гвинтика” на самостійний суб’єкт господарської діяльності, вільного та свідомого громадянина. Ці зміни супроводжуються системною кризою та нестабільністю. Багато вчених, політиків, діячів культури підкреслюють, що найгострішою сьогодні є проблема кризи системи управління – вона охоплює всі сфери сучасного життя.

В умовах посилення загальної технологізації виробництва підвищується й відповідальність менеджера перед суспільством. Необхідно, щоб менеджер співвідносив кожне своє рішення та дію з загальнолюдськими цінностями і принципами, а не керувався лише власними інтересами чи амбіціями.

Соціальна відповідальність лежить поза обумовленими законом або регульованими органами вимог. Як приклад соціально відповідальної поведінки можна навести пожертвування з метою допомоги хворим дітям, інвалідам тощо. Така поведінка не регулюється юридичними законами і є добровільною. Інший приклад прояву соціально відповідальної поведінки — донорська діяльність для надання екстреної допомоги хворому. Це — приклад альтруїстичного вчинку, пов'язаного з усвідомленням боргу. Соціальна відповідальність пов'язана з виконанням загальних правил, які засвоюються людиною.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Психологи розглядають соціалізацію як одну з необхідних умов розвитку

особистості, але це не означає, що розвиток особистості можна звести тільки до соціалізації.

Наразі особливої уваги вимагає дослідження феномену соціальної відповідальності при управлінні людським потенціалом підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз літературних джерел свідчить, що така особистісна категорія, як відповідальність менеджера, у соціально-психологічному вимірі не була предметом спеціального вивчення, хоча й згадувалася у працях, присвячених психології та практиці менеджменту. Метою дослідження О. Лазорко (Інститут психології ім. Г. Костюка АПН України) було визначення поняття відповідальності менеджера у соціально-психологічному дискурсі, окреслення його ролі у забезпеченні ефективної та соціально адекватної професійної діяльності в умовах трансформації суспільства. Також, велике значення відповідальності у діяльності управлінця підкреслюється в працях П. Друкера, М. Мескона, У. Дункана, Б. Г. Ананьєва, Дж. Роттера та інших учених. Але у цих роботах не спостерігається єдності у поглядах на сутність відповідальності менеджера, її структури та значення у професійній діяльності управлінця. Дослідження з проблем відповідальності взагалі дуже неоднозначні. В них найбільше уваги приділяється таким видам відповідальності, як юридична і соціальна. Психологічні ж аспекти відповідальності як стійкої особистісної характеристики більшість дослідників розглядають стосовно певних соціальних груп чи утворень: відповідальність у науці, відповідальність влади, відповідальність підлітків, відповідальність військових тощо. Ця тенденція цілком відповідає традиційній „об’єктній” класифікації науки, яка, з огляду на посилення „не лінійності” всіх сучасних цивілізаційних процесів, вимагає негайного перегляду. Підтвердженням цього висновку є виникнення нових наукових напрямів, які намагаються досліджувати певні явища соціального життя людини з точки зору інтеграції онтологічного, гносеологічного та аксіологічного аспектів, застосовуючи системний підхід та синергетичні принципи.

Метою статті є розкриття значення соціалізації особи у формуванні її соціальної відповідальності та усвідомленні групових та індивідуальних норм поведінки, визначення соціальної відповідальності як стійкої особистісної властивості менеджера.

Виклад основного матеріалу. Формуванню соціальної відповідальності передує явище "соціалізації". Соціалізація — це результат залучення (включення) людини в соціальні відносини, завдяки яким засвоюється соціальний досвід, а потім відтворюється в діяльності. Індивід ніколи не зміг би стати особистістю, якби не був необхідним чином соціалізований.

Перебуваючи в соціумі, людина здобуває необхідні знання, уміння й навички спілкування з людьми в процесі виховання й навчання.

Соціальні норми поведінки формуються поступово в процесі дорослішання, починаючи з дитячого віку. Поступово із зовнішніх вимог вони стають внутрішніми, психологічними явищами.

Щедрість – це прихована форма жадібності
(В. Зеленський, «95-й квартал»/

Соціальна відповідальність служить засобом внутрішнього контролю особистості (її називають самоконтролем), тобто психологічної регуляції діяльності, яка здійснюється свідомо й добровільно.

Усвідомлення людиною необхідності соціальної відповідальності пов'язано з дією різних факторів: пізнавальних, мотиваційних, ситуаційних, характерологічних, особистісних й інших. Соціальна відповідальність має безпосереднє відношення до виконання групових норм поведінки. Коли говорять, що працівник порушує норми групи, членом якої він є, це означає, що такі норми існують і що людина повинна їх дотримуватися і виконувати.

Під груповими нормами розуміється сукупність вимог і правил, опрацьованих усередині групи як певного співтовариства й граючих роль найважливішого засобу регуляції поведінки членів даної групи, а також характеру взаємин, взаємодії й спілкування.

Практика формування й функціонування груп (у соціальній психології їх називають "малими" або "робочими" групами) свідчить, що норми ці ніким ззовні не задаються, а складаються в процесі спільної діяльності людей.

Можна сказати, що групові норми складаються спонтанно й стають стандартами поведінки всіх членів групи.

Властивість є проявом деякої сторони того чи іншого предмета при взаємодії з іншим. У такому прояві виявляється внутрішній зміст предмета, що розкриває його якісну визначеність.

Психічна властивість — це властивість особливої високо організованої матерії — це здатність індивіда на певні об'єктивні впливи відповідати певними психічними діяльностями.

Так, Ананьєв вважає, що психічні властивості являють собою «найвищу інтеграцію всіх феноменів психічного розвитку людини (психічних станів і процесів, потреб, психофізіологічних функцій)». Він розчленовує властивості на три групи:

1. індивідуальні (темперамент і задатки);
2. особистісні (вдача й схильності);
3. суб'єктивні (здібності й талант).

Відповідальність, подібно до скромності, сміливості, чуйності, щедрості, наполегливості, гордості тощо, є властивістю вдачі особистості. Які ж ознаки відповідальності? В першу чергу можна виділити точність, пунктуальність, вірність особистості у виконанні обов'язків і її готовність відповідати за наслідки своїх дій. Все це вимагає чесності, справедливості, принципіальності. Проте, ці якості не зможуть реалізуватися, якщо у особи не розвинуті емоціональні риси, як то: здатність до співпереживання,

чуйність до чужої болі та радості. Виконання будь-якого обов'язку вимагає вольових якостей і зусиль: наполегливості, стійкості, старанності, ретельності, сміливості, витримки. Обов'язки та зобов'язання підлягають безумовному виконанню.

За будь-яке ухвалене рішення керівник несе відповідальність. Але можливі ситуації, коли керівник не ухвалює конкретних рішень.

Неприйняття рішень може бути порушенням соціальної відповідальності керівника. (Наприклад, не ухвалене рішення про перевірку техніки безпеки менеджером, що мають до цього пряме відношення. Результат — загибель людей через виниклу пожежу). Керівник повинен передбачити наслідки своєї бездіяльності й бути готовим нести за це відповідальність.

Соціальна відповідальність керівників може вступати в протиріччя з юридичною відповідальністю. Наприклад, всупереч законам, керівник знаходить засоби, здаючи в оренду приміщення, що перебуває на території підприємства, для погашення заборгованості працівникам по зарплаті. Таку поведінку керівника із чисто людських позицій можна розцінити як соціально відповідальну.

Соціальну відповідальність слід розглядати як стійку особистісну властивість. Становлячи життєві плани, людина звичайно зважає, чи посилює їй ця мета, або потрібно сподіватися на зовнішні сили, на інших людей.

На думку дослідників, одна людина може виступати хазяїном своєї долі, а інша "пливе з волі хвиль", тобто одна особистість приймає на себе відповідальність, а інша — іде від неї. У зв'язку із цим слід зазначити дві різні стратегії поведінки людини а) бачити джерело управління своїм життям у зовнішньому середовищі й б) у самій собі.

Згідно із поглядами Дж. Роттера, якщо людина бере на себе відповідальність за події свого життя, то це означає наявність в особистості "*інтернального*" контролю.

Якщо відповідальність приписується обставинам, іншим людям або випадку, то це характеризує наявність зовнішнього, тобто "*екстернального*" контролю. Інтернальність і екстернальність контролю є стійкими властивостями особистості, сформованими в процесі соціалізації.

Інтернальність особистості позитивно корелює із соціальною відповідальністю й з усвідомленням змісту й цілей життя. Особи з інтернальним локусом контролю беруть на себе відповідальність за хід життєвих подій, керуючись почуттям боргу, моралі й чітко усвідомлюючи сутність подій. Соціально відповідальним особистостям властива наявність позитивних якостей, починаючи від пунктуальності, точності, слухняності й закінчуючи моральними, цивільними рисами, такими як чесність, справедливість, принциповість тощо.

Екстернальним особистостям властиві підозрілість, тривожність, депресивність, агресивність, конформізм, догматизм, авторитарність тощо.

Висновки. Підведемо короткі висновки з викладеного:

1. Відповідальність є стійкою властивістю особистості.
2. Суб'єктами відповідальності є окрема особистість, група, держава тощо.
3. Наявність інстанції є найважливішим регулятором суспільного життя.
4. Існують декілька видів відповідальності: політична, юридична, моральна, професійна, соціальна тощо.
5. Психологічною передумовою відповідальності є вибір певної лінії поведінки особистості.
6. Людина використовує різні стратегії поведінки, визнаючи відповідальним за свої дії й учинки або себе, або зовнішні сили.
7. Найважливішим регулятором поведінки людини є усвідомлення нею відповідальності.
8. В умовах групової діяльності відповідальність девальвується.
9. В умовах організаційної діяльності керівник є носієм відповідальності за роботу персоналу.
10. Формування групових норм поведінки покладає на членів групи відповідальність за свої дії.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Зубов В.* Філософія підприємництва [Текст] / В. Зубов, Л. Кривега, А. Косих. – Запоріжжя: Дінас, 2000. – 189 с.
2. *Как выгодно быть добрым: Сделайте свой бизнес социально ответственным* [Текст] / Туркин С. —М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. —381с.
3. *Как заставить социальные инвестиции работать на ваш бизнес.* [Текст] – М.: АКОС, 2007—160 с.
4. *Корпоративная социальная ответственность: общественные ожидания.* [Текст] / Под ред.: С. Е. Литовченко, М. И. Корсакова. – М.: Ассоциация менеджеров, 2003. – 100 с.
5. *Котлер Філін, Лі. Ненсі.* Корпоративна соціальна відповідальність. [Текст] — К.:Агенція «Стандарт», 2005.
6. *Кричевский Н. А., Гончаров С. Ф.* Корпоративная социальная ответственность.2-е изд. [Текст] — М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К⁰», 2008. — 216 с.
7. *Меморандум «О принципах корпоративной социальной ответственности».* [Текст] — М.: Ассоциация Менеджеров, 2006. — 18 с.
8. *Муздыбаев Кунашбек.* Психология ответственности. Монография. [Текст] – Ленинград: Издательство «Наука», Ленинградское отделение, 1983. – 240 с.
9. *Петрунин Ю. Ю.* Этика бизнеса [Текст] / Ю. Ю. Петрунин. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Дело, 2004.
10. *Скібіцький О. М., Матвєєв В. В., Жаворонков В.О.* Менеджмент підприємницької діяльності. Книга третя: Соціально-психологічні аспекти. Навч. посібник для студ. економ. вузів [Текст] / За ред. Л. І. Скібіцької. – К.: Кондор, 2011. – 738 с.
11. *Сьюзан Симпсон, Сергей Туркин, Сари Коллиер.* Социальное измерение в бизнесе. [Текст] — М.: Изд. дом «Красная площадь», 2001. — 96 с.